

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

חמשת העינויים ביום הכיפורים

(ע"ג ב') **משנה**: יום הכיפורים אסור באכילה ובשתייה (ונחשבים עינוי אחד), וברחיצה, ובסיכה, ובנעילת הסנדל, ובתשמיש המיטה.

(המשך **משנה**): אע"פ שאמרו אסור בכולן (בכל חמישה עינויים), לא אמרו ענוש כרת אלא על האוכל ושותה ועושה מלאכה בלבד.

(ומקשה) אסור (באכילה ושתייה)!! ענוש כרת הוא!

אמר רבי אילא ואיתימא רבי ירמיה: לא נצרכה אלא לחצי שיעור.¹

הניחא למאן דאמר חצי שיעור אסור מן התורה. אלא למאן דאמר חצי שיעור מותר מן התורה, מאי איכא למימר?!

דאיתמר, חצי שיעור -

רבי יוחנן אמר: אסור מן התורה.

ריש לקיש אמר: מותר מן התורה.

הניחא לרבי יוחנן. אלא לריש לקיש, מאי איכא למימר?!

(ומתרץ) מודה ריש לקיש שאסור מדרבנן (ומתניתין נמי מדרבנן קאמר).

(ע"ד א') ואי בעית אימא, כי קתני 'אסור', אשאר (משום רחיצה וסיכה דליכא כרת, תנא אסור). **דתנו** רבה ורב יוסף בשאר **סיפרי דבי רב**: מניין ליום הכפורים שאסור ברחיצה בסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה? תלמוד לומר "שִׁבְתוֹן"², שבות.

גופא, חצי שיעור - רבי יוחנן אמר: אסור מן התורה. ריש לקיש אמר: מותר מן התורה. רבי יוחנן אמר: אסור מן התורה, כיוון דחזי לאיצטרופי, איסורא קא אכיל.³ ריש לקיש אמר: מותר מן התורה, "אכילה" אמר רחמנא וליכא (שאינן אכילה פחותה מכזית).

איתיביה רבי יוחנן לריש לקיש: אין לי אלא כל (חלב) שישנו בעונש (כרת) ישנו באזהרה (ואסור מן התורה⁴). כוי (שהוא ספק חיה, שאין בחלבה כרת) וחצי שיעור, הואיל ואינו בעונש (כרת), יכול אינו באזהרה? תלמוד לומר "כָּל חֵלֶב" (הרי שחצי שיעור אסור מן התורה)!

¹ כלומר, פחות מכשיעור. כגון פחות מכותבת הגסה שהיא שיעור ליום הכפורים, כדתנן מתניתין, וכי לא שלים שיעורא, כרת ליכא, איסורא איכא. ע"פ רש"י.

² ויקרא, פר' אחרי מות, טז, לא: שִׁבְתוֹן שִׁבְתוֹן הִיא לָכֶם וְעֵנִיתֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם חֻקַּת עוֹלָם.

³ ובפירוש רבינו חננאל הגירסא: 'כיוון דחזי לאיצטרופי אכילה קרינא ביה'.

⁴ ויקרא ז, כג. כה. שכן כתוב "כָּל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וְעֵז לֹא תֹאכְלוּ" הרי אזהרה, וסמך ליה: "כִּי כָּל אֲכָל חֵלֶב מִן הַבְּהֵמָה, אֲשֶׁר יִקְרִיב מִמֶּנָּה אִשָּׁה לַה' וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַאֲכָלָת מַעֲמִיהָ". הרי עונש. משמע שאינו אסור אלא כשענוש כרת.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

(ומתרץ) מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא.

(ע"ד ב') תנו רבנן: "תַּעֲנוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם", יכול ישב בחמה או בצנה כדי שיצטער? תלמוד לומר "וְכָל מְלֹאכָה לֹא תַעֲשֶׂוּ". מה מלאכה שב ואל תעשה, אף ענוי נפש שב ואל תעשה.

ואימא היכא דיתיב בשימשא וחיים ליה, לא נימא ליה קום טוב בטולא, יתיב בטולא וקריר ליה, לא נימא ליה קום טוב בשימשא!

דומיא דמלאכה, מה מלאכה לא חילקת בה (בכל צדדיה אסורה), אף ענוי לא תחלוק בו.⁵

תניא אידך: "תַּעֲנוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם", יכול ישב בחמה ובצנה ויצטער? תלמוד לומר "וְכָל מְלֹאכָה לֹא תַעֲשֶׂוּ", מה מלאכה דבר שחייבין עליו במקום אחר, אף ענוי נפש שחייבין עליו במקום אחר. ואיזה זה? זה פגול ונותר. וכו'. אביא החולין שאינן בקום אכול, ולא אביא את התרומה שהיא בקום אכול, תלמוד לומר "תַּעֲנוּ", "וְעֵינֵיכֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם", ריבה. וכו'. ואם נפשך לומר, הרי הוא אומר "וְהֶאֱבַדְתִּי אֶת הַנֶּפֶשׁ הַהוּא", ענוי שהוא אבידת הנפש, ואיזה זה? זה אכילה ושתייה.

שיטות הראשונים

תוקף חמשת עינויי יום הכיפורים: דעת רבינו תם, ר"י, ריב"א, רא"ש, וריטב"א, שאכילה ושתייה אסורים מהתורה, ושאר עינויים מדרבנן.⁶ ודעת השאילתות, והעיטור, שאסורים מן התורה. וביאר הר"ן שהם קלים יותר ומסרן הכתוב לחכמים, והם הקילו והתירו כל שאינו נעשה לתענוג.⁷ וכתב שכן דעת הרמב"ם.⁸ והשו"ע לא הכריע, ורק כתב שאין חיוב כרת אלא על אכילה ושתייה.⁹

שביתה מאכילה ושתייה: כתב הרמב"ם "מִצְוֹת עֲשֵׂה אַחֲרַת יֵשׁ בְּיוֹם הַכְּפֹרִים, וְהִיא לְשִׁבְתָּ בּוֹ מֵאֲכִילָה וּשְׁתִּיָּה, שְׁנֵאֲמַר: "תַּעֲנוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם" - מִפִּי הַשְּׂמוּעָה לְמַדּוֹ: עֲנוּי שֶׁהוּא לְנֶפֶשׁ זֶה הַצּוּם. וְכָל הַצָּם בּוֹ קִיָּם מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְכָל הָאוֹכֵל אוֹ שׁוֹתֵה בּוֹ בְּטַל מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְעֵבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, שְׁנֵאֲמַר: "כִּי כָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא תַעֲנֶה [...] וְנִכְרְתָה"; מֵאַחַר שֶׁעֲנֵשׁ הַכְּתוּב כָּרַת לְמִי שֶׁלֹּא נִתְעַנֶּה, לְמַדְנוּ שֶׁמִּזְהַרִּין אָנוּ בּוֹ עַל אֲכִילָה וּשְׁתִּיָּה. וְכָל הָאוֹכֵל אוֹ הַשׁוֹתֵה בּוֹ בְּשׁוּגָג - חַיֵּב קָרְבָּן

⁵ שאיסורו בכל צדדיו קאמר. יצאו חמה וצנה, שאם ישב הרי הוא בעינוי, ואם לא ישב אינו מצוה לישב.

⁶ והביאו ראיות, מהמבואר במשנה (ע"ג ב') שהמלך והכלה רוחצים פניהם, וכן שיוולדת מותרת בנעילת הסנדל (ומיירי שאין חשש סכנה, שהרי חכמים אסורים), וכן שמוותר לאדם עם חטטין להסך ראשו, וכן מאדם מלוכלך שרוחץ ידיו. ואם אסורים מדאורייתא, כיצד מקילים בכל המקרים הללו. והר"ן הקשה עליהם, מדתניא, ע"ד א', אע"פ שאמרו אסור, לא אמרו ענוש כרת אלא על האוכל ועל השותה, ועושה מלאכה בלבד. ואם איתא דהני ענויי אחריני מדרבנן בעלמא ניהו, היכי שייך למימר בהו ולא אמרו כרת, דהא אפילו איסורא דאורייתא נמי ליכא.

⁷ וכתב, אלא דלא מיחוורא לי הא דתניא לקמן התינוקות מותרין בכלן, חוץ מנעילת הסנדל, ומוכח בגמרא דמותר לגדולים לרחצן ולסוכן; ואי מדאורייתא היכי שרי, והא כתיב 'לא תאכלום', וקרי ביה 'לא תאכלום', להזהיר גדולים על הקטנים. עכת"ד. וראה ב"י.

⁸ ומש"כ דדעת הרמב"ם דכולהו מדאורייתא ניהו, אמנם דעת רבינו מנוח בדעת הרמב"ם, דאף על גב דמקרא ילפינן להו, אפ"ה לית בהו איסורא אלא מדרבנן, וקראי אסמכתא בעלמא ניהו.

⁹ או"ח תריא, א. והמשנ"ב (ס"ק ג) הביא את שתי השיטות, וכתב שהנפק"מ היא לעניין ספק. וכתב שלמעשה ראוי להחמיר. מקורות: שאילתות (וזאת הברכה, שאילתא קסז). העיטור (הל' יוה"כ; ה"ד בשעה"צ, אות א). ר"ת (ע"ז א', תוד"ה דתנן). ר"י וריב"א (ה"ד ברא"ש). רא"ש (ס"א). ריטב"א (ע"ג ב', ד"ה יום). וראה יראים (ס"ל תכ), ושעה"צ (אות א).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

חטאת קבועה.¹⁰

חצי שיעור: פסק הרמב"ם כרבי יוחנן, שחצי שיעור אסור מן התורה, וכתב "אכל או שתה פחות משעור זה - אינו חייב כרת; אף על פי שהוא אסור מן התורה בחצי שיעור, אין חייבין כרת אלא על פשעור. והאכל או השותה חצי שיעור - מכין אותו מכת מרדות." וכן כתב הטור, הא דבעינן שיעור, דוקא לחייב כרת או חטאת; אבל איסורא איכא בכל שהוא.¹¹ וכן פסק השו"ע.¹²

מקור האיסור לחצי שיעור: ביארו תוספות, דחצי שיעור אסור מקרא ד"כל חלב". וסברא דחזי לאיצטרפוי, הוא טעמא דקרא. ומהא ידעינן דדרשה גמורה היא. והר"ן ביאר דמ"כל חלב" ילפינן לחצי שיעור של חלב. ואפילו הכי ילפינן מיניה לכל איסורין, משום סברא דחזי לאיצטרופי.¹³

תשמיש המיטה: כתב הטור שתשמיש המיטה נאסר, אפילו כיום שאין צריך טבילה לבעלי קרי.¹⁴ כתב בהגהות מרדכי שביום כיפור אסור לישון עם אשתו. ובספר האגודה כתב שבלי ליום כיפור אסור לגעת באשתו כאילו היא נידה. וכן פסק השו"ע.¹⁵

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות יום הכיפורים, סימן תריא)

א. יום הכיפורים לילו כיומו לכל דבר. ומה הם הדברים האסורים בו; מלאכה, אכילה, שתיה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, תשמיש המטה; ואין חייב כרת אלא על מלאכה ואכילה ושתיה.

(או"ח, הלכות יום הכיפורים, סימן תריב)

ה. הא דבעינן שיעור הינו לחייב כרת או חטאת, אבל אסורא אכא בכל שהוא.

(או"ח, הלכות יום הכיפורים, סימן תרטו)

א. יום הכיפורים אסור בתשמיש המטה, ואסור לגע באשתו כאילו היא נדה; וכן אסור לישון עם אשתו במטה.

¹⁰ ראיתי ב'חישוקי חמד', שכתב שמדברי הרמב"ם נראה, שעניין הצום ביום הכיפורים, אינו סיגוף, אלא שביתה מהתעסקות בצרכי הגוף. וכדוגמת השביתה מן המלאכה, שאין לה כל עניין עם סיגוף, כי אם איסור התעסקות בעשיית מלאכה. ומה שהתורה כתבה 'ועניתם את נפשותיכם', הוא כדי ללמד לנו את שיעור האכילה שהוא בכרת, שאין הוא כזית ורביעית כשאר איסורי תורה, אלא דשיעורו הוא ב"כותבת" וב"מלא לוגמיו" שהם מבטלים את הענוי, כמבואר במשנ"ב (סימן תריב ס"ק א). ושכן משמעות הברייתא (ע"ד ב') יכול ישב בחמה וכו' כדי שיצטער וכו'. (ועיי"ש שהוכיח מזה, שכמו במלאכה, כך גם באכילה, אם מחויב לאכול ביוה"כ, משום פיקוח נפש, אינו חייב להסתפק באוכל כחוש). מקורות: רמב"ם (הל' שביתת עשור א, ד).

¹¹ והקשה הב"י, אם כן (שאפילו בכלשהו אסור) למה לו לטור לכתוב השיעורים? ותירץ, דנפקא מינה למאכיל את החולה ביום הכיפורים היאך יאכילנו, וכמו שכתב בסימן תריח.

¹² או"ח תריב, ה. כתב המשנ"ב (ס"ק י) בין לעניין אכילה ובין לעניין שתייה. מקורות: רמב"ם (הל' שביתת עשור ב, ג); מאכלות אסורות ג, ו; ז, ט; י, ד, ב).

¹³ מקורות: תוספות (ע"ד א', ד"ה כיון דחזי). ר"ן (שבועות ט א ברי"ף, ד"ה אמר רב פפא).

¹⁴ ביאר הב"י מקורו על פי הירושלמי (וילנא, יומא פ"ח ה"א): "ובתשמיש המטה. אתי חמי ברחיצה הוא אסור, בתשמיש המטה לא כל שכן? תפתר במקום שאין טובליו, או קודם שהתקין עזרא טבילה לבעלי קריין".

¹⁵ או"ח תרטו, א. כתב המשנ"ב (ס"ק א) שלא ירבה עימה בדברים, וכן כל דיני הרחקות שנאסרו ביו"ד (סי' קצה). וכתב (ס"ק ב) שאסור לישון עימה אפילו הם בבגדיהם. מקורות: הגהות מרדכי (מועד קטן, סי' תקלד). אגודה (פסחים נ"ג ב', אות נב; יומא, פרק שמיני, פ"ז ב').